

Інтерпретативні матриці історичного нарративу

Досліджено основні теоретичні підходи в аналізі інтерпретації минулого. З'ясовано відмінності в представлених теоретиками інтерпретативних схемах в аспекті їх застосування до минулого. Визначено основні компоненти інтерпретативних матриць історичного нарративу. Постульовано міждисциплінарний підхід щодо розвитку теорії та у сфері практичного застосування інтерпретативних матриць історичного нарративу.

Ключові слова: сутність інтерпретації, типи (види) інтерпретації, смислоутворюючий центр інтерпретації історичного нарративу, феноменолого-герменевтична епістемологія інтерпретації.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сьогодні зацікавленість пізнавальними практиками історичної науки у філософії історії сягає рівня методологічної рефлексії над історіописанням. Розмисли торкаються наведених у філософсько-історичному дискурсі способів осягнення минулого, один із яких становить інтерпретація. Проблемність дослідження феномену інтерпретації минулого в царині історичної науки полягає, по-перше, у міждисциплінарності трактувань інтерпретації, що вимагає пристосування методик і технік, пов'язаних з інтерпретацією, до відображення минулого в історичних текстах; по-друге, у суперечливості напрацьованого філософами та істориками доробку в методології інтерпретації минулого. Водночас окремі теоретики виявляють скептицизм щодо здатності, ґрунтуючися на інтерпретації, осягнути історичне минуле та виявити зміст історичних текстів, отож, досліджуючи інтерпретативний підхід в історичному дискурсі, потрібно брати до уваги також аргументи критиків.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ф. Анкерсміт характеризує інтерпретацію на основі аналізу історичного дискурсу в контексті зміни словників історіописання, припускаючи, що словник інтерпретації, як і словник описання/пояснення, має суттєві обмеження порівняно з можливостями погляду на минуле в термінах запропонованого ним словника «репрезентації».

П. Рікер, навпаки, затверджує евристичний потенціал інтерпретації та в роботі «Конфлікт інтерпретацій» акцентує увагу на підставах, які зумовлюють інтерпретацію, таких, як множинність смислів, що містяться в текстах, символічність смислу, та постулює, що кожна інтерпретація має методологічне підґрунтя.

Ж. Гійому та Д. Мальдідьє демонструють узіреть інтерпретації в контексті аналізу дискурсу; виявляючи «виробництво смислу», вони зіставляють цей аналіз з історичним підходом й увиразнюють деякі відмінності. Ж. Гійому та Д. Мальдідьє аналізують також нові трактування формування смислу в процесі інтерпретації та ілюструють їх застосування.

Т. Дридзе запропонувала методика аналізу текстів на основі створеної нею семіосоціопсихологічної парадигми соціальної комунікації.

Ю. Лотман визначив основи побудови художнього тексту, окремі аспекти яких мають універсальне значення в розумінні сфери їх застосування щодо інтерпретації різних типів текстів.

Мета статті – дослідити інтерпретативні матриці історичного нарративу на основі узагальнення феноменолого-герменевтичних та структурно-семіотичних підходів до аналізу продукування та рецепції тексту.

Мету буде реалізовано через виконання низки **завдань**: з'ясувати основи інтерпретації минулого, запропоновані теоретиками в час формування академічного історичного дискурсу; дослідити головні аспекти інтерпретації в межах сучасних підходів у філософії історії; визначити та схарактеризувати основні компоненти інтерпретаційних матриць історичного нарративу.

У процесі роботи, визнаючи міждисциплінарний характер визначення інтерпретативних матриць історичного нарративу, ми цілком поділяємо настанову П. Рікера, реалізовану в його програмі дослідження онтології розуміння – «...постійно зберігати контакт із дисциплінами, які намагаються методично здійснювати інтерпретацію» [12, с. 42]. Теза П. Рікера є ніби відповіддю на критику Ф. Анкерсмітом доробку герменевтичного підходу в трактуванні історичного минулого в термінах інтерпретації: «Літературна критика та релевантні галузі філософії мови показали себе більш сприйнятливими до нового словника, ніж філософія історії» [1, с. 217–218].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Питання, які порушив П. Рікер на межі поєднання феноменології з герменевтикою: «Яким інструментом користуватися, ... для здійснення екзегези, тобто для розуміння текстів? ... Як залагодити суперечку між інтерпретаціями, які суперничають одна з одною» [12, с. 35] – безпосередньо стосуються історичного нарративу. Історичний текст, у якому реалізовано дослідницьку роботу з освоєння минулого, містить багато нашарувань: мовних, стильових, тематичних. Питання про інтерпретативні матриці історичного нарративу зумовлює інше питання – про об'єкт аналізу, щодо якого суттєвими постають два аспекти: перший із них стосується визначеного для інтерпретації кола проблем, спричинених онтологією тексту, який інтерпретують; другий аспект, що часто залишається в тіні першого, пов'язаний із наявністю інтерпретаційного складника під час конструювання історичного нарративу, адже останній виникає на основі інтерпретації минулого. У сенсі строгого дотримання вимог методу П. Рікер окреслює перший крок дослідження: «...розпочинати потрібно із семантичного з'ясування поняття інтерпретації, спільного для всіх герменевтичних дисциплін... Ця семантика буде концентруватися навколо центральної теми значень з множинним, багатозначним, чи, скажімо, символічним смислом...» [12, с. 42]. Проаналізуємо, у якому термінологічному ряді та як саме представлено інтерпретацію в методології гуманітарних наук та історичних досліджень зокрема поборниками інтерпретаційного підходу та його критиками.

Ще на початках виникнення історичної науки як академічної дисципліни видатні історики усвідомлювали, що в процесі історичного дослідження інтерпретація минулого, опредметненою формою якої постає історичний текст, пов'язана з множинними методами й техніками отримання та оцінки даних. І. Дройзен, узагальнивши процес історичного пошуку, визначає інтерпретацію як складову частину методики історичного дослідження. Іншими складовими частинами цієї методики він називає евристику, призначення якої вбачає в «...розширенні та доповненні історичного матеріалу...» [6, с. 470], та критику, яка спрямована на встановлення історичних фактів. Розмежування інтерпретації та критики – важливий аспект історичного пошуку й не втратило свого значення для стратегії обґрунтування історичних даних до сьогодні. Сутність інтерпретації І. Дройзен визначає так: «...побачити в минулих подіях реальності у всій повноті їх умов, які вимагали своєї реалізації і дійсності» [6, с. 475]. Він трактує інтерпретацію як багатоскладову, всі визначені ним компоненти – прагматична інтерпретація, інтерпретація умов, психологічна інтерпретація та інтерпретація ідей – перебувають у нерозривному взаємозв'язку. У визначенні прагматичної інтерпретації як такої, що «...сприймає встановлений критикою стан справ, тобто верифіковані критикою та впорядковані залишки і думки деколи дійсного ходу причин згідно з причинно-наслідковим зв'язком, закладеним у його природі, щоб реконструювати картину дійсних подій [6, с. 475], головна увага зосереджена на виявленні сутності природи об'єкта, який вивчають. Наступний тип інтерпретації – це інтерпретація умов, які І. Дройзен трактує як контексти, що зумовлюють подію, та, своєю чергою, поділяє їх на такі види: умови простору, умови часу та «...засоби, і матеріальні, і моральні, за допомогою яких став можливим і реалізувався даний хід речей» [6, с. 476]. Третій тип інтерпретації містить психологічну інтерпретацію, а четвертий, що доповнює попередній, – інтерпретацію ідей. Останньому типу І. Дройзен надавав особливого значення: «Ідеї (комплекс ідей), яку показує інтерпретація в ході подій, є для нас істина цього ходу подій» [6, с. 479]. Зрозуміло, що інтерпретація здійснюють у зв'язку з критикою, адже інтерпретують факти, дібрані та перевірені на основі критичного аналізу. Добір фактів характеризує, з одного боку, професійність історика, який щоразу виявляється перед потребою абстрагуватися від частини даних і водночас дібрати їх необхідну кількість для вичерпного розкриття теми, з іншого – його методологічну орієнтацію, котра не завжди в тексті виражена явно. Проте ці ідеї стануть здобутком уже нового покоління теоретиків. Один із сучасних способів інтерпретації історичного минулого представлено у вченні Х. Уайта. М. Кукарцева, досліджуючи інтелектуальні впливи під час формування поглядів Х. Уайта, наголошує на значенні постаті Уільяма Боссенбрука та зазначає, що Хейден Уайт «використовував прийом Боссенбрука – інтерпретувати історичний об'єкт, а не лише викладати факти й одночасно давати уніфікований образ цього об'єкта. А. Мегілл називає цей прийом зустріччю інтерпретаціонізму та есенціалізму в історичних дослідженнях, які здебільшого призводили до колапсу останніх» [9, с. 7]. Проблематика інтерпретації історичних об'єктів в Х. Уайта виявилася настільки вагомим, що стала серцевиною нового вчення. «Згодом Уайтові вдалося перетворити ці протилежності, – продовжує М. Кукарцева, – у цілком

креативний, хоча і спірний підхід до вивчення історії, який ми вважаємо можливим назвати риторико-спекулятивним» [9, с. 7].

Підбиваючи підсумок доробка І. Дройзена в царині інтерпретації, зазначимо, що головне завдання інтерпретації, на його думку, полягає в інтерпретації подій. Така інтерпретація чітко структурована за рівнями – у ній повинні бути враховані чинники різного плану, внаслідок яких подія відбулася. Схоже трактування інтерпретації цілком відповідала б настановам позитивізму, якби не запропонований І. Дройзеном план евристики та висвітлення ним особливостей третього й четвертого рівнів інтерпретації.

У розмірковуванні над теоретичними підходами до визначення інтерпретації минулого в історичних текстах на час формування академічного історичного дискурсу неможливо залишити поза увагою напрацювання Ш.-В. Ланглуа та Ш. Сеньобоса. Порівняно з І. Дройзеном, вони переміщують акценти інтерпретації і розвивають той напрям інтерпретації, який бере початок в екзегетиці та пізніше визначає домінуючий напрям розмислів у філософській герменевтиці. Ш.-В. Ланглуа та Ш. Сеньобос трактують інтерпретацію в контексті внутрішньої критики історичних документів та зазначають, що основами цієї критики історики часто нехтують або, у кращому разі, обходяться мінімумом операцій, які торкаються обмеженого кола завдань: «1) аналіз змісту документа й позитивна критика тлумачення (інтерпретації) тексту потрібні, щоб упевнитися в тому, що хотів сказати автор; 2) аналіз умов, які супроводжували появу документа, і негативна критика, яка потрібна для перевірки заяв автора» [10, с. 145]. Вони визначають умови, за яких внутрішня критика повинна бути обов'язковою: «...як тільки звичка автора висловлюватися і мислити розходиться зі способом мислення та мовою історика, котрий читає документ, або якщо смисл тексту не є безперечним і очевидним» [10, с. 145–146]. Предмет інтерпретації Ш.-В. Ланглуа та Ш. Сеньобос визначили як виявлення/аналіз змісту. Так його первісно задумав автор тексту. Вони зазначили: «...Висновок повинен показати побудови автора, образи, що виникали в його умі, загальні поняття, на основі яких він уявляв собі світ. Так визнаються думки, догмати, знання» [10, с. 153]. Інтерпретація, на їхню думку, здійснюється як витлумачення буквального смислу і як витлумачення смислу справжнього [10, с. 148]. Цим ідеям суголосні а) визначення інтерпретації, яке запропонував П. Рікер із позицій феноменологічної герменевтики: «...інтерпретація... це робота мислення, яка полягає в розшифруванні смислу, який приховується за очевидним смислом, у виявленні рівнів значення, які містяться в буквальному значенні» [12, с. 44]; б) загальний напрям способів виявлення авторського задуму, що запропонував Т. Дридзе у створеній нею концепції інформаційно-цільового аналізу змісту текстових джерел. Спрямованість цієї методики до докладного аналізу збігається з настановами Ш.-В. Ланглуа та Ш. Сеньобоса на систематичний покроковий аналіз авторського тексту зі з'ясуванням смислу окремих слів і фраз.

Потребу побудови методики Т. Дридзе обґрунтовує прагненням досягти об'єктивності/науковості аналізу на шляху виявлення змістово-сислової структури тексту засобом елімінації суб'єктивності інтерпретатора [4, с. 84, 87]. Авторка стверджує, що у всіх текстах потрібно розрізняти первинну інформативність, яка «характеризує потенційну здатність конкретного тексту донести задум, головний комунікативний намір його автора до споживача» [4, с. 86] та вторинну, яка «характеризує потенційну здатність конкретного тексту бути джерелом тих відомостей, які шукає в ньому читач, що нерідко не задумується над цілями створення саме цього, а не якого-небудь іншого тексту» [4, с. 86]. За цього підходу головну увагу зосереджено на комунікативності тексту та його інформативній спрямованості, що, здавалося б, цілковито відповідає раціональній настанові до онтології тексту, проте авторка акцентує, що «природа текстової діяльності [...] не тільки і не скільки абстрактно-логічна (раціональна), скільки інтуїтивно-образна, незалежно від характеру тексту й від форми втілення задуму автора» [4, с. 87]. Можна припустити, що під інтуїтивно-образною природою текстової діяльності Т. Дридзе має на увазі початковий імпульс, деякий образ цілого, невиразне відчуття, яке насправді визначає авторські інтенції в процесі дослідження. Увагу до образу демонструє П. Рікер, розмірковуючи про два шляхи розуміння: один із них – «онтологія розуміння», інший шлях стосується лінгвістичного та семантичного аналізу. Онтологію розуміння П. Рікер, як він сам зазначає, трактує в дусі гайдеггерівського *Dasein*, акцентуючи на безпосередності розуміння буття поза використанням методу дослідження. Як саме відбувається трактування тексту, П. Рікер досліджує в контексті феноменолого-герменевтичного підходу за допомогою термінів «онтологія розуміння», «епістемологія інтерпретації» [12, с. 36]. Відтак П. Рікер, обґрунтовуючи перехід від онтології розу-

міння до епістемології інтерпретації в гуссерліанстві та критикуючи пізнання, що ґрунтується на суб'єкт-об'єктній моделі розуміння, звертається до ідей пізнього Гуссерля та поняття життєвого світу (*Lebenswelt*) [12, с. 39]. А суб'єкт-об'єктне відношення П. Рікер не відкидає, а трактує в аспекті феноменології, віддаючи належне Гуссерлю: «...саме він проклав шлях, позначаючи суб'єкт як інтенціональний полюс, як носій наміру і даючи як корелят цьому суб'єкту не природу, а область значень» [12, с. 39]. Утім П. Рікер проводить відмінність і водночас уточнює зв'язок між розумінням та інтерпретацією, розглядаючи інтерпретацію як «трактування тексту», а розуміння як «осягнення знаків» [12, с. 34]. П. Рікер стверджує потребу включення до процедури інтерпретації «теорії знака і значення», що викликано неможливістю однозначного трактування смислу, оскільки таке трактування суперечило б багатоплановості смислових напластувань тексту [12, с. 34]. Для обґрунтування підстав, за якими розрізняють значення і смисл, Т. Дридзе наводить позицію О. Леонтєва, представлену ним у роботі «Діяльність та свідомість», суть якої полягає в тому, що значення стосується «кодіфікованої форми соціального досвіду», а смисл – не кодифікований [5, с. 73–74]. Трактуючи розуміння тексту, П. Рікер пов'язує його з інтерпретацією та наголошує на думці, що в екзегетиці, яка, за його словами, власне й започаткувала герменевтичний підхід, розуміння тексту означає «...зрозуміти, на основі його (тексту – *Т. Л.-Т.*) інтенції, зрозуміти на основі того, що він хоче сказати» [12, с. 33]. Відтак акценти на інтерпретації скеровують до виявлення авторського задуму, який, на думку Т. М. Дридзе, «...може бути реалізований не на одному, а на багатьох предметах (темах), при цьому засоби його втілення можуть бути всілякими» [5, с. 72]. На нашу думку, сфера застосування запропонованої Т. М. Дридзе моделі встановлення смислової організації тексту (виділення макроструктури, що передбачає виявлення смислових блоків (програм, предикацій), та мікроструктури тексту – виявлення фактів у їх взаємозв'язку [5, с. 87]) стосується невеликих за обсягом текстів, ключовими властивостями яких є, як уже зазначали, інформативність і комунікативність. Отож, модель структуризації тексту в межах структурно-цільового аналізу має суттєві обмеження щодо інтерпретації історичного нарративу. Зокрема, такий підхід не передбачає інтерпретації тексту, значно віддаленого в часі створення від інтерпретатора, а саме такою є переважна більшість історичних нарративів.

Увага до контекстів відзначає розмисли над інтерпретацією в межах різних теорій та вчень. Інтерпретацію тексту, в широкому сенсі, разом із тими контекстами, які на неї впливають, і здійснюються «...всередині того чи іншого співтовариства, тієї чи іншої традиції, тієї чи іншої течії живої думки, які мають свої передумови й висувають власні вимоги...» [12, с. 33], трактує П. Рікер. Імовірно, у цьому сенсі можна говорити про свого роду «парадигму інтерпретації», що, як така, сформована історично і водночас містить «дух епохи», тобто пройнята сучасністю. Постулюючи зв'язок інтерпретації з герменевтичною системою, П. Рікер аналізує способи інтерпретації в межах різних методологій, таких як «...археологічна, телеологічна, есхатологічна – і відповідні їм дисципліни: психоаналіз, феноменологія духу і феноменологія релігії...» [12, с. 16]. Отож, за різноманітними підходами до того, як саме відбувається інтерпретація історичного минулого, також криється певна методологія. З'ясовуючи смисл історичних нарративів, потрібно йти від відмінності смислів, які є явними (буквальними), до пошуку їх основ – тієї методології, на якій ґрунтується авторська позиція. Саме в методології історичного дослідження варто шукати відповідь на запитання, яке є головним для з'ясування смислу історичного нарративу: що є історична реальність та які способи і принципи побудови образу минулого та його інтерпретації використали історики. Для характеристики моделювання світу в художньому тексті, «ідеологічного моделювання», що має надтекстовий характер, Ю. Лотман використовує такі терміни, як «картина світу», «моделі світу», «культурні моделі», виявляючи в організації їхнього змісту просторові аналогії [11, с. 212]. Отож, усякий текст містить і транслює певну систему цінностей, і в цьому розумінні кожен текст ідеологічний. У. Еко також виділяє в текстах «ідеологічні» (або як він їх ще називає аксіологічні) структури, подаючи їх за допомогою парних понять «Добре – Погане, Позитивне – Негативне, Істинне – Хибне, чи навіть (а la Греймас) Життя – Смерть, Природа – Культура» [7, с. 70]. Як такі вони не завжди прямо представлені в історичних наукових текстах, а трансльованими безпосередньо, скоріше, як виняток – у шкільних підручниках з історії чи в науковій публіцистиці. Однак коли йдеться про узагальнення подій в історичних роботах рівня великих історичних синтезів, безсумнівно, названі категорії – більш чи менш явно – у них присутні.

Проте центральним поняттям, яке дає змогу зрозуміти природу інтерпретації, є виявлення смислу: «...семантичне ядро всякої герменевтики..., – це певна конструкція смислу, яку можна було б назвати двохзначною чи багатозначною; її роль всякий раз (хоча й несхожим чином) полягає в тому, щоб показувати, приховуючи» [12, с. 43]. Один зі способів пошуку смислу, по-перше, полягає у виявленні семантичного поля тексту. С. Кізіюков зазначає: «...можна визнати, що за історичним нарративом стоїть «пра-текст», «пра-структура», вплив якої практично неможливо здолати. Ця «пра-структура» найчастіше зводить оповідь до ілюстративної притчі, оскільки будь-який факт із реальної історії виявляється ілюстрацією якого-небудь числа з її ідей. Однак контекстуальна основа історичної оповіді, «пра-структура» виявляється тепер слабкодоступною для аналізу, майже невидимою» [8]. Смісл історичного нарративу, по-друге, значною мірою криється в побудові оповіді. Ю. М. Лотман стверджує, що смисл чи ідея твору немислимі без утілення в певній структурі: «Ідея не міститься в яких-небудь, навіть удало дібраних цитатах, а виражається в усій художній структурі. [...] Дуалізм форми і змісту повинен бути замінений поняттям ідеї, яка реалізує себе в адекватній структурі та не існує поза цією структурою» [11, с. 24]. Реалізацію інтерпретативних матриць історичного нарративу можна виявити на основі аналізу структури оповіді в частині її початку і/або завершення: «...утвердження своєї землі як культурно, історично та державно існуючої в середньовічних хроніках часто буде оформлятися у вигляді оповіді про початок “своєї” землі [...] Початок має визначальну моделюючу функцію – він не тільки свідчення існування, а й заміна більш пізньої категорії причинності. Пояснити явище – означає вказати на його походження» [11, с. 207]. Спосіб завершення оповіді виконує в історіописанні іншу функцію – надає перспективу оцінювання подій минулого. Згідно з Ю. М. Лотманом, «кінець активізує ознаку мети» [11, с. 208]. Щодо важливості закінчення оповіді для інтерпретації історичного нарративу зазначимо: мета не міститься імпліцитно в тексті, а перебуває поза ним як реалізована на певний момент часу тенденція історичного розвитку. Кінець оповіді в такому разі осмислюється у світлі актуальних соціально-політичних подій, отож, ще раз наголосимо: має значення та часова перспектива, з позицій якої оцінюють минуле. Часова перспектива в цьому разі концентрує в собі значущі події, що відбулися по завершенні тієї центральної події, яка постала в центрі історіописання. Саме цією обставиною обґрунтовують експерименти зі способом наведення історичного нарративу в частині закінчення оповіді: «Якщо спосіб завершення нарративу допомагає визначити читачеві інтерпретацію, тоді, либонь, варто дотримуватися зразка відомих романістів, таких як Джон Фаулз, і запроваджувати альтернативні закінчення. Наративна історія Першої світової війни, наприклад, залишить одне враження, якщо оповідь закінчується у Версалі 1919 р., і цілком інше – якщо нарратив продовжено до 1933-го чи 1939 р.» [2, с. 335].

В історичному нарративі категорія минулого визначає центр смислоутворення, а способом організації нарративу постає час: «Час – інша базова характеристика історичної оповіді. Наявність контексту [...] насамперед передбачає деякі глобальні (“меатісторичні”) уявлення про час. Контекст виражається здебільшого у виразах на зразок “початок часу”, “кінець часу”, “історія робить виток”, “це вже було тоді-то” тощо» [8]. За трактування П. Рікера, смисл виявляється ніби на перетині двох світів: сучасного й минулого, тому «...сама робота інтерпретації виявляє глибокий задум – подолати культурну дистанцію, відстань, яка віддаляє читача від чужого йому тексту, і таким чином включити смисл цього тексту в нинішнє розуміння, яким володіє читач» [12, с. 34]. Відтак виникає питання про способи, за допомогою яких може бути реалізована інтерпретація, з-поміж них П. Рікер називає «...наявні в розпорядженні даної епохи способи розуміння: міфи, алегорії, метафори, аналогії тощо» [12, с. 34].

Відомо, що до тексту застосовані такі характеристики, як зв'язність та цілісність. Текст історика постає деякою цілісністю, у якому всі компоненти взаємопов'язані. У змістовому аспекті цілісність історичного нарративу забезпечують а) взаємозв'язок фактів, який відображає процесуальний бік історії; б) контекстний підхід: «...увага до контексту впливає з переконання історика, що відчуття цілого повинно неминуче бути присутнім в розумінні його частин. [...] Аналогічний принцип використовують і в роботі соціальних антропологів – у ході польових досліджень соціальної структури чи культурній системі загалом приділяється не менше уваги, ніж конкретним ритуалам чи віруванням. Проблема, з якою зіштовхуються й історія, й антропологія полягає в інтерпретації поведінки, яка ґрунтується на цілком інших передумовах, аніж наша власна» [13, с. 40]. Утім П. Рікер говорить про недостатні засоби класичної герменевтики, яка орієнтувалася на «закон внутрішньої зв'язності тексту,

закон контексту, закони географічного, етнічного та соціального оточення тощо» та про потребу розроблення нового напрямку герменевтики, у якій критична основа стала б домінуючою [12, с. 35]. Продукування сенсу за допомогою аналізу дискурсу, на переконання Ж. Гійому та Д. Мальдідьє, «не є калькою з історичного підходу, що приписує певний смисл деякій події» [3, с. 126]. В історичному підході їх не влаштовує не лише своєрідне «утилітарне» функціонування смислу, а й те, що, здійснюючи інтерпретацію, історики використовують «лише класичні методи аналізу» [3, с. 126]. Звісно, практика інтерпретації історичних нарративів і теоретичні напрацювання в цій сфері завжди будуть розрізнятися, отож питання полягає не стільки в розрізненні, скільки в допустимій дистанції, за якою в процесі практики історичної роботи не втрачається шуканий смисл.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Інтерпретація в кінцевому підсумку спрямована на смислотворення. Розрізнення щодо програми інтерпретації тексту як даності та інтерпретативних моделей, які застосовують у тексті, а останнє сягає рівня конструювання тексту, стосується суб'єктів, що потрапляють у коло інтерпретації: реципієнта (читача) й автора тексту. У процесі формування академічного історичного дискурсу вчені досліджували переважно другий аспект. Істотна відмінність у класичних трактуваннях інтерпретації, представлених І. Дройзеном та Ш.-Л. Лаглуа і Ш. Сеньобосом, полягала в тому, що І. Дройзен інтерпретацію визначає як структурований процес аналізу істориком подій минулого, а Ш.-Л. Лаглуа та Ш. Сеньобос інтерпретацію в історичного пошуку спрямовують до аналізу документів, до визначення того, «що може бути прийнято в історичному документі за істину» [10, с. 144].

У феноменолого-герменевтичній версії методології гуманітарних наук П. Рікера досліджено, що а) інтерпретація виникла як трактування тексту; б) як зумовлена неоднозначністю його смислу; в) інтерпретацію потрібно розглядати в єдності зі символізмом; г) розумінням; г) розуміння спрямоване на виявлення авторського задуму.

Семантика інтерпретативних матриць історичного нарративу відображена в понятійно-термінологічний ряді, представленому поняттями цілісності та зв'язності історичного тексту, особливостями його побудови та пра-структури, центральністю зображуваних подій, наявними парадигмою й ідеологічними структурами, образом минулого та часу.

Усвідомлене застосування інтерпретативних матриць історичного нарративу вимагає від дослідника піднятися до рівня філософської рефлексії.

Узагальнення застосування практик інтерпретації історичного минулого, напрацьованих у герменевтико-феноменологічній, семіотико-структуралістській і постмодерністській версіях інтерпретації тексту, до аналізу конкретних історичних нарративів – окремий аспект філософсько-історичного дослідження.

Джерела та література

1. Анкерсмит Ф. Р. Историческая репрезентация / Ф. Р. Анкерсмит // Анкерсмит Ф. Р. История и тропология : взлет и падение метафоры. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – С. 215–260.
2. Берк П. Історія подій і відродження наартиву : пер. з англ. / П. Берк // Нові підходи до історіописання / за ред. Пітера Берка. – 2-ге вид., випр. – К. : Ніка-Центр, 2010. – С. 327–344.
3. Гійому Ж. О новых проблемах интерпретации, или проблема смысла с точки зрения анализа дискурса : пер. с фр. и португ. / Ж. Гійому, Д. Мальдидьє // Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса / общ. ред. и вступ. ст. П. Серио, предисл. Ю. С. Степанова. – М. : ОАО ИГ «Прогресс», 1999. – С. 24–136.
4. Дридзе Т. М. Информационно-целевой анализ содержания текстовых источников / Т. М. Дридзе // Методы сбора информации в социологических исследованиях. – Кн. 2 : Организационно-методические проблемы опроса. Анализ документов. Наблюдение. Эксперимент / отв. ред. В. Г. Андреевков, О. М. Маслова. – М. : Наука, 1990. – С. 85–103.
5. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семисоциопсихологии / Т. М. Дридзе ; отв. ред. И. Т. Левыкин ; АН СССР Ин-т социол. исслед. – М. : Наука, 1984. – 268 с.
6. Дройзен И. Историка. Лекции по энциклопедии и методологии истории / И. Дройзен ; пер. с нем. Г. И. Федоровой. – СПб. : Владимир Даль, 2004. – 581 с.
7. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / У. Еко ; пер. з англ. Мар'яни Гірняк. – Львів : Літопис, 2004. – 384 с.
8. Кизюков С. Морфология исторического повествования [Электронный ресурс] / С. Кизюков. – Режим доступа : <http://udod.www3.50megs.com/resume.html>

9. Кукарцева М. А. Хейден Уайт и практика исторических исследований XX века / М. А. Кукарцева // Диалог со временем. – Вып. 24. – М. : Едиториал УРСС, 2008. – 436 с.
10. Ланглуа Ш.-В. Введение в изучение истории / Ш.-В. Ланглуа, Ш. Сеньобос ; пер. с фр. А. Серебряковой ; под ред. и со вступ. ст. Ю. И. Семенова. – 2-е изд. – М. : Изд-во ГПИИБ России, 2004. – 305 с.
11. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман // Лотман Ю. М. Об искусстве. – СПб. : Искусство – СПб, 1998. – С. 14–285.
12. Рикёр П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / П. Рикёр ; пер. с фр. и вступ. ст. И. Вдовиной. – М. : КАНОН-пресс-Ц ; Кучково поле, 2002. – 624 с.
13. Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка : пер. с англ. / Д. Тош. – М. : Весь мир, 2000. – 296 с.

Лишук-Торчинская Татьяна. Интерпретативные матрицы исторического нарратива. Исследованы основные позиции в развитии подходов к анализу интерпретации прошлого от истоков формирования теоретических оснований современной исторической науки – в учениях И. Дройзена, а также Ш.-В. Ланглуа и Ш. Сеньобоса – к феноменолого-герменевтической версии методологии гуманитарных наук в части исторического нарратива. Установлены различия в представленных И. Дройзеном, Ш.-В. Ланглуа и Ш. Сеньобосом, П. Рикером, Ж. Гийому и Д. Мальдиде интерпретативных схемах в аспекте их применения к прошлому. Определены главные компоненты интерпретационных матриц исторических нарративов, которыми предстают авторский замысел, построение нарратива, образ прошлого как смыслообразующий центр, методология или парадигма исследования, в которой работает автор. Постулирован междисциплинарный подход к развитию теории и в области практического применения интерпретационных матриц исторического нарратива.

Ключевые слова: сущность интерпретации, типы/виды интерпретации, смыслообразующий центр интерпретации исторического нарратива, феноменолого-герменевтическая эпистемология интерпретации

Lishchuk-Torchynska Tetiana. Interpretative Matrix of Historical Narrative. The basic position in the development of approaches to the analysis of the interpretation of the past from the beginnings of the theoretical foundations of modern historical science – in the teachings of Johann G. Droyzen and Sharles V. Langlois and Sharles Seignobos – to phenomenological-hermeneutic version of the methodology of the humanities in the interpretation of historical narrative are investigated. The differences in the presentation by G. Droyzen, Sharles V. Langlois and Sharles Seignobos, P. Ricoer, J. Guillaume and D. Maldide interpretative schemes in terms of their application of the past are shown. The main components of the interpretative matrix of historical narratives which is the author's intent, the composition of the narrative, the image of the past as the semantic center, methodology or research paradigm, in which the author works. An interdisciplinary approach to the development on the theory and the practical application of interpretive matrix of historical narrative is postulated.

Key words: the essence interpretation, types/kinds interpretation, a semantic interpretation center of historical narrative, phenomenological-hermeneutic interpretation of epistemology.

Стаття надійшла до редколегії
22.03.2013 р.

УДК 316.77:101

Марія Петрушкевич

Підходи до розуміння масової комунікації

Проаналізовано один із видів комунікації – масову комунікацію, осмислено підходи до її розуміння, зв'язок із масовою культурою. Акцентовано увагу на неоднозначності цього феномену. У масовій комунікації домінують тенденції знеособлення й уніфікації, які одночасно впливають і на збільшення аудиторії поширення, так і на зниження діалогічної якості комунікації.

Ключові слова: масова культура, масова комунікація, мас-медіа, інформація, функції та риси масової комунікації.

Постановка наукової проблеми та її значення. Масова комунікація, на перший погляд, є досить зрозумілим, простим, навіть тривіальним об'єктом для наукового вивчення. Це невід'ємний елемент життя людей і культури ХХ–ХХІ ст., механізми її впливу нібито добре вивчені, цілі зро-